

ASOS JOURNAL

The Journal of Academic Social Science

Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, Yıl: 5, Sayı: 44, Nisan 2017, s. 236-250

Yayın Gelış Tarihi / Article Arrival Date

20.02.2017

Yayınlanma Tarihi / The Publication Date

13.04.2017

Yrd. Doç. Dr. Sultan Bilge KESKİNKILIÇ KARA
İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi, Eğitim Fakültesi
bilge.kara@izu.edu.tr

Buse ŞENTÜRK TÜYSÜZER
Milli Eğitim Bakanlığı, Fen ve Teknoloji Öğretmeni
buusenturkk@gmail.com

SİĞINMACI ÖĞRENCİLERİN EĞİTİMİ SÜRECİNDE YAŞANAN SORUNLARA İLİŞKİN YÖNETİCİ, ÖĞRETMEN VE VELİ GÖRÜŞLERİ¹

Öz

Bu araştırmanın amacı, sığınmacı olarak Türkiye’de yaşayan ilköğretim çağındaki çocukların eğitimi ile ilgili karşılaşılan sorunları okul yöneticisi, öğretmen ve veli görüşlerine bağlı olarak belirlemektir. Araştırma tarama türünde desenlenmiştir. Araştırmanın katılımcılarını İstanbul ili Arnavutköy, Gaziosmanpaşa, Esenyurt, Başakşehir ilçelerindeki devlet okullarında öğretmenlik yapan ve sınıfında sığınmacı çocuklar olan 64 öğretmen, 15 yönetici ve bu okullarda kayıtlı çocuğu olan 42 veli oluşturmuştur. Veriler görüşme formları yardımı ile toplanmış ve içerik analizi tekniğı ile analiz edilmiştir. Araştırma sonucuna göre, sığınmacı öğrencilerle ilgili yaşanan en önemli sorun, yönetici ve öğretmen görüşlerine göre, Türkçe bilmekten kaynaklı iletişim sorunudur. Öğrencilerin yaşadığı ikinci önemli sorun ise uyum sorunudur. Araştırma sonunda sığınmacı öğrencilerin okul içinde ve derslerde içe kapanık oldukları, saldırgan davranışlar sergiledikleri ve kendi aralarında gruplaştıkları belirlenmiştir.

Anahtar kelimeler: sığınmacı öğrenciler, göç, mülteciler, eğitim.

¹ Bu çalışmanın bir bölümü 25. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresinde Sözlü Bildiri olarak sunulmuştur.

THE PROBLEMS OF ASYLUM SEEKING STUDENTS FACED IN THE EDUCATION DEPENDING ON THE OPINIONS OF THE SCHOOL PRINCIPALS, TEACHERS AND PARENTS

Abstract

The aim of this research is to determine the problems faced in the education of children in primary school age living in Turkey as an asylum seeker depending on the opinions of the school administrator, teachers and parents. The study is a qualitative research and designed in survey model. The participants of the research consist of 64 teachers, 15 school principals and 42 parents in Arnavutköy, Gaziosmanpaşa, Esenyurt and Başakşehir districts of Istanbul. The data were collected with the help of interview forms and analyzed by content analysis technique. As a result of the study, according to the opinions of the administrators and the teachers, the most important problem regarding asylum-seeking students is the communication problem originating from the insufficiency in Turkish language. The second important problem students experience is adaptation to the new culture and new environment. At the end of the research, it was determined that asylum-seeking students were introverted, exhibited aggressive behaviors and grouped among themselves within the school and in the lessons.

Keywords: asylum seekers, immigration, refugees, education.

1. GİRİŞ

Suriye’de Mart 2011’de başlayan ve halen devam eden çatışmalar nedeniyle milyonlarca Suriyeli yaşadıkları yerleri terk ederek başta Türkiye olmak üzere Lübnan, Ürdün, Irak ve Mısır’a sığınmak zorunda bırakılmıştır. Türkiye, 28 Temmuz 2012’de 1951 Cenevre Sözleşmesi’ne göre sadece Avrupa ülkelerinden zulüm korkusu ile kaçan kişileri mülteci olarak kabul etmektedir. Bu nedenle ülkelerinden kaçan Suriyeliler mültecilik başvurusunda bulunamamaktadır. Türkiye, uyguladığı “Açık Kapı Politikası” çerçevesinde sığınmak isteyen hiçbir Suriye vatandaşını geri göndermemiş ve onlara “Geçici Koruma Statüsü” vermiştir. “Geçici koruma” ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak veya bu kitlesel akın döneminde bireysel olarak Türkiye sınırlarına gelen veya geçen ve uluslararası koruma talebi bireysel olarak değerlendirmeye alınamayan yabancılara sağlanan koruma olarak tanımlanmaktadır. Bu kapsamda kendi ülkelerini terk etmek zorunda kalan 3 milyon Suriye vatandaşından, AFAD (2016) verilerine göre, 2 milyondan fazlası Türkiye’de misafir edilmektedir ve istemedikleri takdirde ülkelerine geri gönderilmeyeceklerdir. Ortadoğu’da çatışma ortamının sürmesinden kaynaklı göçlerin devam etmesi ve aynı zamanda da Türkiye’deki sığınmacıların yasadışı yollarla Avrupa’ya kaçmaları nedeniyle Türkiye’deki sığınmacılarla ilgili kesin bir sayı söylemek kolay değildir. AFAD (2016) verilerine göre 274.181 Suriyeli kendileri için oluşturulmuş olan sığınmacı kamplarında yaşamaktadır. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği’nin (UNHCR) verilerine göre 2015 yılı itibarıyla Türkiye en fazla sığınmacı ağırlayan ülkeler arasında birinci sıradadır. Suriye’deki iç savaşın başladığı yıl olan 2011’de Türkiye en fazla göç alan ilk 10 ülke arasında dahi yer almıyordu. Bu veri Türkiye’nin durumunu gözler önüne sermesi açısından dikkat çekicidir. Türkiye’den sonra en fazla Suriyeli sığınmacı nüfusunun olduğu ülkeler sırasıyla Lübnan, Ürdün, Irak, Mısır ve Kuzey Afrika ülkeleridir.

Hangi yaş grubundan olursa olsun insanlar sığınma sürecinde zorluklarla karşılaşır ve bundan etkilenirler. Sığınma sürecinden en fazla etkilenen şüphesiz çocuklardır. Göç, çocuk ve ergenlerin ruh sağlığında çeşitli tahribatlara sebep olabildiği için çocuk ve ergen açısından risk içermektedir. Göçe maruz kalan çocuk ve ergenlerde uyum sorunları oluşabilmekte, psikolojik iyi halleri olumsuz etkilenmektedir. Bu durum çocukların eğitimlerine de yansımakta ve bu çocuklar göç ettikleri yerlerdeki okullarda çeşitli zorluklar yaşamaktadırlar (Kaştan, 2015; Stevenson ve Willot, 2007). Çünkü çocukluk döneminde temel gereksinimlerin karşılanamaması, fiziksel, sosyal, psikolojik ve ahlaki gelişimi olumsuz yönde etkileyebilmektedir.

Çocukluk dönemi bireyin yaşamında psikolojik, fiziksel ve sosyal anlamda yaşamın diğer dönemlerine nazaran ihmale hiç tahammülü olmayan bir dönemdir. Gelişimin doğum öncesinden sonra en hızlı olduğu bu dönemin hasarları kalıcı ve yaşama yön verici olmaktadır. Erken yaşlarda çocuğun içinde bulunduğu çevre ve çocuğa sağlanan eğitimin niteliği onun gelecekteki başarılarını ve dolayısıyla da yaşam kalitesini büyük ölçüde belirlemektedir. Yapılan araştırmalar ilk çocukluk yıllarındaki uyarıcı ortam ve yaşantı yetersizliklerinin daha sonraki yıllarda öğrenme ve gelişim düzeyini sınırlandırdığını; zengin uyarıcı çevrenin ise, okul öğrenmelerinin temelini oluşturan anadilini kullanma yeterliliğini, sayısal, uzaysal yeteneklerini, başarıya güdüsünü, iyi çalışma alışkanlıklarını, sonuç olarak öğrenme düzeyini artırdığını göstermektedir (Bloom, 1976'dan aktaran, Senemoğlu, 2001).

Sığınmacı çocukların yaşadıkları zorlukların üstesinden gelebilmeleri ve dezavantajlı durumlarını azaltabilmelerinin en önemli aracı aileden sonra okuldur. Okul, bu çocukların benlik saygısının artmasını, gizil yeteneklerinin ortaya çıkmasını, toplumsallaşmalarını, arkadaşlık ilişkilerinin gelişmesini ve psikolojik olarak iyi hal içinde olmalarını sağlar (Due, Riggs ve Augoustinos, 2015). Gelişmişliğin ölçüsünü belirleyen etmenlerden biri eğitime verilen önceliklerdir. Eğitime bu kadar önem verilmesinin nedeni, bireye ve topluma sağladığı yarardır. Eğitim, kişi başına düşen geliri, çevre ve sağlık bilincini yükseltmesi, suç oranını ve eşitsizliği azaltması, demokrasinin gelişmesine ve siyasi istikrara katkısı nedeniyle devletin ihmal edemeyeceği kadar önemli bir görevidir. Çocukların, en azından temel eğitim olarak bilinen ilköğretimden yararlanmaları gerekmektedir. İlköğretim dönemi temel bilgi, beceri ve alışkanlıkların kazandırıldığı bir aşama olmasının yanında, bireyin hem eğitim yaşantısının, hem de genel yaşamının temellerinin atıldığı en önemli dönemdir.

Çocukların eğitim hakkını kullanabilmesinin en önemli koşulu eğitim olanaklarının fiziksel, ekonomik ve psiko-sosyal yönleriyle çocuklar için erişilebilir olmasıdır. Türk Milli eğitiminin de temel ilkeleri arasında yer alan eğitimde fırsat ve imkan eşitliği hakkı eğitimde sunulan olanakların bütün çocuklara ulaştırılması gerektiğini vurgulamaktadır. Bu hakkın kullanılabilmesi için çocukların eğitim haklarını kullanmalarının önündeki engelleri ortadan kaldıracak politikaların uygulanması gerekmektedir. Culbertson ve Constant (2015), Suriyeli çocukların eğitimi için uygulanmakta olan 7 eğitim modelinden söz etmektedir. Bunlar; devlet okulları, kamplarda açılmış okullar, ikili eğitim uygulaması yapılarak okulların yarım gün mülteci öğrencilere eğitim vermesi, Suriyeli mülteciler tarafından kurulmuş okullar, kamp dışında kurulmuş UNICEF okulları, alternatif eğitim programları ve dini cemaatlerin okullarıdır. Bu modellerden hangisinin uygulanacağı ev sahibi ülkenin politik, sosyolojik ve ekonomik durumuna bağlıdır. Türkiye'de mültecilerin eğitimi kamplarda açılmış okullarda, Suriyelilerin açmış oldukları okullarda, devlet okullarında ve UNICEF tarafından kamp dışında açılmış olan okullarda verilmektedir. UNICEF okullarında ve Suriyelilerin açmış oldukları okullarda gönüllü olan sığınmacılar öğretmenlik yapmaktadır.

Sığınmacı çocukların eğitimlerine ilişkin yukarıda yazılan kolaylaştırmalara rağmen hala eğitim dışında kalan çocukların olması belki de eğitimin sığınmacı çocuklar için zorunlu olmamasıdır. Bunun yanında üçüncü ülkeye yerleştirilecekleri için kimi çocuklar ebeveynleri tarafından nasıl olsa başka ülkeye gideceğiz diye okula gönderilmemektedir. Fakat bu süreç belirsiz olup kimi sığınmacılar için 1 yıl kimi sığınmacılar için 4-5 yıl sürebildiği için sığınmacı çocuklar uzun süre eğitimden uzak kalabilmektedir (UNICEF, 2011). Ayrıca, dil bilmediği için veya ailelerin tutumundan kaynaklı da okula gitmeyen sığınmacı çocuklar bulunmaktadır (Güneş, 2012). Sistemci bir bakış açısı ile düşünüldüğünde çocukların eğitimi sorunun sadece hükümet politikaları ile çözülemeyeceği, ebeveynlerin ve vatandaşların da çabasını gerektirdiği şüphe götürmemektedir.

Çocuklar bir ülkenin geleceği olarak kabul görmektedirler. Farklı bir ülkede sığınmacı durumunda olmaları onlarla ilgili bu kabulü değiştirmemelidir. Ancak, bu büyüklükte (ve hala büyüyen) bir sığınmacı nüfusunun ihtiyacı olan eğitim olanaklarını tam olarak sunmak ve anında politikalar geliştirmek bir ülke için kolay değildir. Türkiye yasalar çerçevesinde sığınmacı çocukların eğitimi için çeşitli çalışmalar yürütmektedir ama istatistikler ve uluslararası raporların sonuçları pek iç açıcı görünmemektedir. Migrant Integration Policy Index (MIPEX-2015) her yıl ülkelerin göç indexi skorlarını yayınlamaktadır. Bu indekse göre Türkiye 38 ülke arasında MIPEX scoru en düşük olan ülkedir. MIPEX raporu politikalar açısından incelendiğinde en düşük puan alanı eğitimdir.

Kamplarda yaşayan Suriyeli sığınmacı çocukların yaklaşık yüzde 83'ü ve kamp dışında yaşayan Suriyeli sığınmacı çocukların sadece yüzde 14'ü okula devam etmektedir (AFAD, 2013). Çocukların okullaşmasının düşük olmasının nedenleri, okul kontenjanlarının kısıtlı olması, dil bilme, müfredat farklılığı, ulaşım, çocukların çalışması, erken yaşlarda evlenme, okul ücretleri ve güvenlik sorunları (Culbertson ve Constant, 2015), yerleşim yerlerinin tam olarak belli olmaması ve uzun süre bir yerde ikamet etmeme olabilmektedir (Vedder ve Horezcyk, 2006). Okulların bu önemli işlevlerine rağmen bu çocuklar yaşadıkları ani ve zorlu göç süreçleri, farklı geçmiş ve kültürel özelliklere sahip olmaları, ortak bir dili paylaşmamaları gibi nedenlerle okula uyum sağlamakta zorlanmakta, ayrımcılığa uğramakta ve sorunları çeşitlenebilmektedir (Buz, 2002; Hart, 2009; Yiğit, 2015). Okul, çocukların toplumsallaştığı, fiziksel ve zihinsel gelişimin sağlandığı güvenli ortamlardır. Okulların bu işlevlerini yerine getirebilmeleri öğrencilerin uyum sürecinde onlara destek olmaları, akranları tarafından dışlanma ve horlanmanın önüne geçebilmeleri ve onların olumlu bir benlik algısı geliştirmelerine yardımcı olmaları ile mümkündür.

Yapılan çalışmalarda mülteci çocukların eğitim sürecinde ebeveynlerinin eğitim sürecini anlamasında ve çocuğu desteklemesinde yaşanan eksiklikler, çocukların dil yetersizlikleri, kendi ülkelerinde hiç eğitim alamamaları veya aldıkları eğitimin eksik olması, okul ortamı, öğretmenlerin bireysel tutum ve motivasyonlarından kaynaklanan sorunlar yaşadıklarını ortaya koyan araştırmalar mevcuttur (Candappa, 2000; Oikonomidoy, 2010; Roxas, 2011; Moosmayer, 2015; Uzun ve Bütün, 2016; Ereş, 2016). Benzer şekilde okullar da farklı kültürlere sahip kişilerin eğitim ihtiyaçlarına cevap vermek zorunda kalırken çeşitli sorunlar yaşayabilirler. Farklı kültür ve geçmişe sahip bu öğrencilerin eğitim sürecindeki ihtiyaçlarının belirlenerek ortaya konulması ve ihtiyaçlarının eğitim kurumları, öğretmenler tarafından karşılanmaya çalışılması gerekir. Mülteci çocukların sağlıklı gelişimleri için güvenilir bir ortamda fiziksel, bilişsel ve psikolojik iyi olmalarını amaç edinen uygun öğrenme ortamlarıyla ilgili düzenlemeler yapılmalıdır. Bu amaçla yapılacak her türlü eylem ve geliştirilecek her politikada çocukların sadece bilgilendirilmesine değil, onların sosyal ve duygusal yönlerini de geliştirmekle mümkün olduğu ortadadır.

Eğitim süreçlerinin bütünlük içinde amaçlarına ulaşabilmesi eğitim kurumlarının her bir öğrencisine rehberlik etme, beceri kazandırma, duyuşsal özellikler edindirme ve kişilik gelişimini desteklemesi ile mümkündür. Bu amaçların sağlanabilmesi okul, çevre ve ailenin ortak ve işbirlikçi çalışması ile gerçekleşebilir.

Bu araştırmanın amacı, sığınmacı olarak Türkiye’de yaşayan ilköğretim çağındaki çocukların eğitimi ile ilgili karşılaşılan sorunları okul yöneticisi, öğretmen ve veli görüşlerine bağlı olarak belirlemektir.

2. YÖNTEM

Araştırma tarama türü nitel bir çalışmadır ve var olan durumun ortaya konmasına yönelik olarak tarama türünde desenlenmiştir.

2.1. Çalışma Grubu

Araştırma İstanbul ili Arnavutköy, Gaziosmanpaşa, Esenyurt, Başakşehir ilçelerindeki devlet okullarında yürütülmüştür. İlçe Milli Eğitim Müdürlükleri verilerine göre en fazla sığınmacı çocuğun kayıtlı olduğu okullar araştırmaya dahil edilmiş ve bu okullarda öğretmenlik yapan ve sınıfında sığınmacı çocuklar olan 64 öğretmen, 15 yönetici ve bu okullarda kayıtlı çocuğu olan 42 veliden veriler toplanmıştır.

Çalışmaya katılan öğretmenlerin %32.26’sı sınıf, %1.61’i biyoloji, %11.29’u matematik, %1.61’i coğrafya, %3.22’si fizik, %3.22’si tarih, %8.06’sı meslek dersleri, %3.22’si edebiyat, %8.06’sı İngilizce, %4.84’ü rehberlik, %3.22’si teknoloji tasarım, %4.84’ü Türkçe, %6.45’i fen bilimleri, %1.61’i sosyal bilimler, %3.22’si din kültürü ve ahlak bilgisi, %1.61’i kimya, %1.61’i Arapça öğretmenidir. %69.35’i evli, %30.65’i bekar. %54.84’ü erkek, %45.16’sı kadındır. Öğretmenlerin %40.32’si 20-30, %50’si 31-40, %6.45’i 41-50, 3.23’ü 50-60 yaş aralığındadır. %4.84’ü ön lisans mezunu, %17.74’ü lisansüstü eğitim mezunu, %77.42’si de lisans mezunudur. Öğretmenlerin kıdemleri incelendiğinde %37.1’inin 1-5 yıl, %32.26’ sının 6-10 yıl, %8.06’sının 11-15 yıl, %16.13’ünün 16-20 yıl, %6.45’inin 20 yıl üzerinde olduğu belirlenmiştir.

Çalışmaya katılan velilerin %2.56’sı 2006, %2.56’sı 2010, %15.82’si 2011, %10.26’sı 2012, %20.51’i 2013, %20.51’i 2014, 15.39’u 2015 yıllarında göç ettiği belirlenmiştir. %15.39’u da göç ettikleri yıl ile ilgili bilgi vermemişlerdir. Görüşme yapılan velilerin %66.67’si evli, %33.33’ü bekar. %46.15’i kadın, %53.85’i erkektir.

2.2. Veri Toplama Aracı

Veri toplamak amacıyla her bir katılımcı grubu için araştırmacılar tarafından geliştirilmiş olan görüşme formlarından yararlanılmıştır. Görüşme formlarının ilk şekli oluşturulduktan sonra alan uzmanı 3 akademisyen, bir okul müdürü, bir öğretmen ve ilköğretim çağındaki okula devam eden çocuğu olan ve Türkçe bilen 2 sığınmacı veliden görüşler alınarak, öneriler doğrultusunda formlara son şekli verilmiştir. Formlardaki soruların tamamı yarı yapılandırılmış, açık uçlu sorulardan oluşmaktadır. Okul yöneticisi görüşme formu 6 soru, Öğretmen görüşme formu 5 soru ve veli görüşme formu 6 sorudan oluşmaktadır.

Veli görüşme formları önce Türkçe olarak hazırlanmış ancak görüşme yapılan velilerin Türkçeyi yeterince bilmemelerinden dolayı görüşmeler sürdürülemezince formlar Arapçaya çevrilmiş ve iyi düzeyde Arapça bilen bir öğretmen yardımıyla veliler ile görüşmeler tamamlanmıştır.

Veriler yüz yüze görüşmeler yapılarak 2015-2016 eğitim yılı Kasım, Aralık ve Ocak aylarında toplanmıştır. Okul yöneticisi ve öğretmenler ile görüşmeler okulda, veliler ile görüşmeler ise okul bahçesi ya da okul önlerinde gerçekleştirilmiştir.

2.3. Verilerin Çözümlemesi

Verilerin çözümlemesinde içerik analizi tekniği kullanılmıştır. Görüşme formlarından içerik analizi yoluyla elde edilen birbirlerine benzeyen veriler, belirli kavramlar ve temalar çerçevesinde bir araya getirilmiş, anlaşılır biçimde organize edilip tablolaştırılmıştır. Araştırmanın geçerliğini sağlamak amacıyla, verilerin analizinde sorun alanları tema olarak belirlenmiş, sığınmacı öğrencilere ilişkin okulda yaşanan sorunların her biri bu başlıklara göre sınıflandırılmış ve frekans değerleri belirlenmiştir. Araştırmanın güvenilirliğini sağlamak amacıyla belirlenen temalar ve alt temalar araştırmacılar dışında nitel araştırma konusunda deneyimli bir başka akademisyen tarafından ayrı ayrı incelenmiş, daha sonra bir araya gelinerek verilerle (Yıldırım ve Şimşek, 2006) belirlenen ortak temalar arasında ortaya çıkan anlaşmazlıklar giderilmiş ve bu şekilde oluşturulan temalar üzerinde tam bir fikir birliği sağlanmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde yöneticiler, öğretmenler ve veliler ile yapılan görüşmeler sonucunda elde edilen bulgular tablolaştırılmış, tablolar açıklanmış ve ardından örnek ifadeler verilmiştir.

3.1. Yöneticilerle yapılan görüşmelere ilişkin bulgular

Tablo 1. Sığınmacı Öğrencilerle İlgili Kurumlarda Yöneticilerin Sık Karşılaştıkları Sorunlar

Sorun	f	%
İletişim	12	50
Uyum	8	33.34
Disiplin	2	8.33
Yabancı Öğrenci Bilgi İşletim Sistemi (YÖBİS)	2	8.33
Toplam	24	100

Tablo 1 incelendiğinde okul yöneticilerinin sığınmacı öğrencilerle ilgili yaşadıkları sorunların ilk sırasını iletişim (%50) almaktadır. İletişim sorunlarının temel ve tek nedeni sığınmacı öğrencilerin Türkçe bilmemeleridir. Yaşanan ikinci sorunun uyum sorunu (%33.34) olduğu, bunu sırasıyla disiplin sorunları (%8.33) ve Yabancı Öğrenci Bilgi İşletim Sistemi (%8.33) ile ilgili sorunların izlediği belirlenmiştir. Okul yöneticilerinin sığınmacı öğrencilerle ilgili yaşadıkları sorunlara ilişkin verdikleri yanıtların bazıları aşağıda sunulmuştur.

“Dil problemi, dersi anlama ve derse katılım konusunda sorun yaratmaktadır.” (Y1, E)

“Öğrenciler yeterli eğitim alamıyor. Okul kültürlerine uyumları çok düşük seviyededir.” (Y5, E)

“Kendileriyle özellikle ‘Suriyeli’ diye dalga geçildiği için kavgalar çıkmaktadır.” (Y3, E)

“YÖBİS’te sıkıntılar var. Çocuklar yıl olarak aktarılıp takip edilememektedir.” (Y12, E)

Tablo 2. Sığınmacı Öğrencilerde Gözlenen ya da Yönetime Yansıyan Davranış Sorunları

Sorun	f	%
İçe Kapanıklık	5	62.5
Saldırganlık	3	37.5
Toplam	8	100

Tablo 2 incelendiğinde sığınmacı öğrencilerde gözlenen ya da yönetime yansıyan davranış sorunlarının ilk sırasını içe kapanıklık (%62.5) almaktadır. Yaşanan ikinci sorunun saldırganlık (%37.5) olduğu belirlenmiştir. Belirtilen bu iki sorun öğrencilerin uyum sorunları ile koşutluk göstermektedir. Okul yöneticilerinin sığınmacı öğrencilerde gözlemledikleri ya da yönetime yansıyan davranış sorunlarına ilişkin verdikleri yanıtların bazıları aşağıda sunulmuştur.

“Öğrenciler içlerine kapanıklar ve arkadaş ilişkileri konusunda zorluk yaşamaktadırlar.” (Y10, K)

“Öğrenciler okula uyum sorunu yaşadıklarından dolayı arkadaşları ile kavga etmekte ve öğretmenlerin ders işleyişine mani olmaktadır.” (Y9, E).

Tablo 3. Okuldaki Öğrencilerin Sığınmacı Öğrencilere Yönelik Davranışları

Sorun	f	%
Dışlama	10	52.63
Alay Etme	6	31.58
Sorun Yok	3	15.79
Toplam	19	100

Tablo 3 incelendiğinde okuldaki öğrencilerin sığınmacı öğrencilere yönelik davranış sorunlarının ilk sırasını dışlama (%52.63) almaktadır. Yaşanan ikinci sorunun ise alay etme (%31.58) olduğu belirlenmiştir. Cevapların %15.79’u sorun yaşanmadığı yönünde olmuştur. Okul yöneticilerinin, okuldaki öğrencilerin sığınmacı öğrencilere yönelik davranışlarına ilişkin verdikleri yanıtların bazıları aşağıda sunulmuştur.

“Sığınmacı öğrenciler diğer öğrenci gruplarına alınmamaktadır.” (Y1, E)

“Sığınmacı öğrencilere lakap takılıp onlarla dalga geçilmektedir.” (Y7, E)

Tablo 4. Yöneticilerin Sığınmacı Öğrencilerle Yaşanan Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri

Öneri	f	%
Dil Kursu	7	33.34
Ayrı Sınıf	4	19.05
Rehberlik Etkinlikleri	4	19.05
Ayrı Okul	2	9.51
Öneri Yok	4	19.05
Toplam	21	100

Tablo 4 incelendiğinde yöneticilerin sığınmacı öğrencilerle yaşanan sorunlara yönelik çözüm önerilerinin ilk sırasını dil kursu (%33.34) almaktadır. Bunu sırasıyla ayrı sınıf (%19.05), rehberlik etkinlikleri (%19.05) ve ayrı okul (%9.51) önerileri izlemektedir. Cevapların %19.05’inde ise herhangi bir öneri belirtilmemiştir. Yöneticilerin sığınmacı öğrencilerle yaşanan sorunlara yönelik çözüm önerilerine ilişkin verdikleri yanıtların bazıları aşağıda sunulmuştur.

“Acilen dil problemi çözülmelidir.” (Y2, E)

“Öğrenciler için ayrı sınıf oluşturularak bütün dersleri orada almalıdırlar.” (Y7, E)

“Öğrencilerin uyum süreçlerini hızlandırılabilmek için rehberlik servisine yönlendirilmelidir.” (Y11, E)

“Sadece sığınmacı öğrencilerin eğitim aldığı okul sayısının artırılması gerekmektedir.” (Y10, K)

Tablo 5. Yöneticilerin Veliler ile Yaşadıkları Sorunlar

Sorun	f	%
İlgisizlik	11	68.75
İletişim	5	31.25
Toplam	16	100

Tablo 5 incelendiğinde yöneticilerin veliler ile yaşadıkları sorunların ilk sırasını ilgisizlik (%68.75) almaktadır. Yaşanan ikinci sorunun iletişim sorunu (%31.25) olduğu belirlenmiştir. Yöneticilerin veliler ile yaşadıkları sorunlara ilişkin verdikleri yanıtların bazıları aşağıda sunulmuştur.

“Veliler çocuklarıyla ilgisiz ve başka yere göç ettiklerinde bile haber vermemektedir.”

(Y 4, E)

“Veliler Türkçe bilmedikleri için iletişim kuramama sorunu oluşmaktadır.” (Y3, E)

Tablo 6. Yöneticilerin Veliler ile Yaşadıkları Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri

Öneri	f	%
Dil Kursu	3	30
Rehberlik Etkinlikleri	3	30
Öneri Yok	4	40
Toplam	10	100

Tablo 6 incelendiğinde yöneticilerin veliler ile yaşadıkları sorunlarına yönelik çözüm önerilerinin ilk sırasını dil kursu (%30) almaktadır. Önerilerin ikincisinin rehberlik etkinlikleri (%30) olduğu belirlenmiştir. Cevapların %40’ında öneri belirtilmemiştir. Yöneticilerin veliler ile yaşadıkları sorunlara yönelik çözüm önerilerine ilişkin verdikleri yanıtların bazıları aşağıda sunulmuştur.

“Öğrencilere olduğu gibi velilere de Türkçe kursu verilmelidir.” (Y3 E)

“Veliler savaştan çıktıklarından dolayı eğitim onlar için en son plandadır. Önce psikolojik sorunlar için destek verilmelidir.” (Y14, E)

3.2. Öğretmenler ile yapılan görüşmelere ilişkin bulgular

Tablo 7. Öğretmenlerin Ders Sırasında Sığınmacı Öğrencilerle İlgili Yaşadıkları Sorunlar

Sorun	f	%
İletişim	46	58.22
Uyum	25	31.65
Yaşlıları ile Farklı Seviyeli Sınıflarda Olma	3	3.80
Hazırbulunuşluk	2	2.53
Kayıt Dışı Öğrenci	1	1.27
Sorun Yok	2	2.53
Toplam	79	100

Tablo 7 incelendiğinde öğretmenlerin ders sırasında sığınmacı öğrencilerle ilgili yaşadıkları sorunların ilk sırasını iletişim sorunu (%58.22) almaktadır. Yaşanan ikinci sorunun uyum sorunu (%31.65) olduğu, bunu sırasıyla yaşlıları ile farklı seviyede sınıflarda olma (%3.80), hazırbulunuşluk düzeylerinin düşük olması (%2.53) ve kayıt dışı öğrenci (%1.27) sorunlarının izlediği belirlenmiştir. Cevapların %2.53'ünde herhangi bir sorun yaşanmadığı belirtilmiştir. Öğretmenlerin ders sırasında sığınmacı öğrencilerle yaşadıkları sorunlara ilişkin verdikleri yanıtların bazıları aşağıda sunulmuştur.

“Türkçe bilmedikleri için öğretmen ve öğrenciler arasında iletişim kurulamamaktadır.” (Ö57, K)

“Kendi aralarında sağlıklı ilişkileri olmasına rağmen buldukları ortama ve ülkeye uyumları yok.” (Ö 32, K)

“Sınıftaki öğrencilerin yaşı genellikle diğerlerinden büyük olduğundan dolayı sorunlar yaşanmaktadır.” (Ö 12, E)

“Öğrencilerin hazırbulunuşluk düzeyleri çok farklı. Bunun üzerine bir de çocuklar Türkçe öğrenmeden okula başladıkları için derslerde sıkıntılar yaşanmaktadır.” (Ö1, K)

“Bazı öğrencilerin kayıt dışı derslere katılması not verme gibi durumlarda sorun yaratmaktadır.” (Ö7, K)

Tablo 8. Okuldaki Öğrencilerin Sığınmacı Öğrencilere Yönelik Davranış Sorunları

Sorun	f	%
Dışlama	55	56.70
Alay Etme	35	36.08
Sorun Yok	7	7.22
Toplam	10	100

Tablo 8 incelendiğinde okuldaki öğrencilerin sığınmacı öğrencilere yönelik davranış sorunlarının ilk sırasını dışlama (%56.70) almaktadır. Yaşanan ikinci sorunun alay etme (%36.08) olduğu belirlenmiştir. Cevapların %7.22'sinde herhangi bir sorun yaşanmadığı belirtilmiştir. Öğretmenlerin, okuldaki öğrencilerin sığınmacı öğrencilere yönelik davranış sorunlarına ilişkin verdikleri yanıtların bazıları aşağıda sunulmuştur.

“Sığınmacı çocuklar küçük düşürücü davranışlara maruz kalmakta ve dışlanmaktadır.” (Ö 21, E)

“Sığınmacı çocuklar Türkçe bilmediği için kimseyle anlaşamamakta ve arkadaşları da onlarla dalga geçmektedir.” (Ö 4, E)

Tablo 9. Öğretmenlerin Sığınmacı Öğrencilerde Gözlemledikleri Davranış Sorunları

Sorun	f	%
İçine Kapanıklık	29	46.77
Gruplaşma	7	11.29
Saldırganlık	7	11.29
Kurallara Uymama	7	11.29
Sorun Yok	12	19.36
Toplam	62	100

Tablo 9 incelendiğinde öğretmenlerin sığınmacı öğrencilerde gözlemledikleri davranış sorunlarının ilk sırasını içine kapanıklık (%46.77) almaktadır. Yaşanan diğer sorunların gruplaşma (%11.29), saldırganlık (%11.29) ve kurallara uymama (%11.29) olduğu belirlenmiştir. Cevapların %19.36’sında sorun yaşanmadığı belirtilmiştir. Öğretmenlerin sığınmacı öğrencilerde gözlemledikleri davranış sorunlarına ilişkin verdikleri yanıtların bazıları aşağıda sunulmuştur.

“Dersimde Arapça konuşabilmeme rağmen benimle bile iletişim kurmaktan çekinmektedirler.” (Ö11, K)

“Başka arkadaş ortamlarına girmemekle birlikte gruplaşarak kendilerini şiddet yolu ile savunmaktadırlar.” (Ö12, E)

“Sığınmacı öğrenciler genelde diğer arkadaşlarına saldırgan davranmaktadır.” (Ö60, K)

“Çocuklar dersi anlamadıkları için sıkılmakta ve kendilerini yaramazlığa vermektedir.” (Ö23, E)

Tablo 10. Öğretmenlerin Sığınmacı Öğrencilerle Yaşanan Sorunlara Yönelik Çözüm Önerileri

Öneri	f	%
Dil Kursu	26	36.11
Sosyal Etkinlikler	13	18.05
Ayrı Sınıf	10	13.89
Ayrı Okul	5	6.94
Telafi Eğitimi	3	4.17
Hazırlık Kursu	2	2.78
Tercüman	2	2.78
Merkezi Sınav	1	1.39
Öneri Yok	10	13.89
Toplam	72	100

Tablo 10 incelendiğinde öğretmenlerin sığınmacı öğrencilerle yaşanan sorunlara yönelik çözüm önerilerinin ilk sırasını dil kursu (%36.11) almaktadır. Önerilerin ikincisinin sosyal etkinlikler (%18.05) olduğu belirlenmiştir. Bunu sırasıyla ayrı sınıf (%13.89), ayrı okul (%6.94), telafi eğitimi (%4.17), hazırlık kursu (%2.78), okulda tercüman bulundurulması (%2.78) ve sınıf belirlemek için merkezi sınav (%1.39) önerileri izlemektedir. Cevapların %13.89'unda herhangi bir öneri belirtilmemiştir. Öğretmenlerin sığınmacı öğrencilerle yaşanan sorunlara yönelik çözüm önerilerine ilişkin verdikleri yanıtların bazıları aşağıda sunulmuştur.

“Öğrencilerin öncelikle dil sorunu çözümlenmelidir.” (Ö23, E)

“Öğrencilere okula uyumları ve sosyalleşmeleri için gezi gibi etkinlikler yapılmalıdır.” (Ö11, K)

“Öğrenciler ayrı sınıflarda birleştirilerek özel eğitim verilmelidir.” (Ö64, K)

“Öğrencilere ayrı okullarda eğitim verilmesi akademik başarı açısından yararlı olabilir.” (Ö41, E)

“Okuldan sonra derslerin telafi edilmesi için kurslar düzenlenebilir.” (Ö57, K)

“Okula başlamadan önce dersler için hazırlık kursları verilebilir.” (Ö, 36, E)

“İletişim için okulda tercüman bulunabilir.” (Ö39, E)

“Sığınmacı öğrencilerin değerlendirilmesi için merkezi sınavlar yapılabilir.” (Ö 5, E)

Tablo 11. Öğretmenlerin Veliler ile Yaşadıkları Sorunlar

Sorun	f	%
İletişim	31	46.27
İlgisizlik	27	40.3
Maddi Sorunlar	1	1.49
Sorun Yok	8	11.94
Toplam	67	100

Tablo 11 incelendiğinde öğretmenlerin velilerle yaşadıkları sorunların ilk sırasını Türkçe bilmemekten kaynaklı iletişim sorunu (%46.27) almaktadır. Bunu sırasıyla ilgisizlik (%40.3) ve maddi sorunların (%1.49) izlediği belirlenmiştir. Cevapların %11.94'ünde sorun yaşanmadı belirtilmiştir. Öğretmenlerin velilerle yaşadıkları sorunlara ilişkin verdikleri yanıtların bazıları aşağıda sunulmuştur.

“Veliler ile Türkçe bilmediklerinden dolayı iletişim kurulamamaktadır.” (Ö25, K)

“Çağırarak bile veliler okula gelmemekte ve veliyi sadece öğrencinin kayıt olması sırasında görmekteyiz.” (Ö60, E)

“Velilerin yaşadıkları maddi sıkıntılar çocuğun eğitimini olumsuz yönde etkilemektedir.” (Ö3, E)

3.3. Velilerle Yapılan Görüşmelere İlişkin Bulgular

Tablo 12. Velilerin çocuklarının eğitim sürecinde yaşadıkları sorunlara ilişkin yanıtları

Sorun	f	%
Savaşın Etkileri	4	10.26
Dışlanma	4	10.26

İletişim	2	5.13
Okul Saatleri	1	2.56
Okula Geç Başlama	1	2.56
Sorun Yok	27	69.23
Toplam	39	100

Tablo 12 incelendiğinde velilerin yaşadıklarını sorunların ilk sırasını savaşın çocukları üzerindeki olumsuz etkileri (%10.26) ve okulda dışlanma (%10.26) almaktadır. Bunları sırasıyla Türkçe bilmemekten kaynaklı iletişim sorunu (%5.13), okul saatlerinin uygun olmaması (%2.56) ve okula geç başlamadan kaynaklı (%2.56) sorunların izlediği belirlenmiştir. Cevapların %69.23'ünde sorun yaşanmadığı belirtilmiştir. Veliler ek olarak öğrencilerin okuldan sonra çalışmak zorunda kaldıklarını belirtmiştir. Velilerin, çocuklarının eğitim sürecinde yaşadıkları sorunlara ilişkin verdikleri yanıtların bazıları aşağıda sunulmuştur.

“Ülkeden ayrı olmamız ve oradaki savaştan dolayı sorunlar yaşamaktayız.” (V19, K)

“Çocuğum yeni edindiği arkadaş çevresinde sıkıntılar yaşamaktadır.” (V6, K)

“Dil bilmediğimiz için sorunlar yaşamaktayız.” (V32, E)

“Okul saatleri uygun değil.” (V40, K)

“Çocuğum okula yaşitlarından geç başladığı için sorunlar yaşıyor.” (V16, E)

4. SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

Bu araştırmada sığınmacı olarak Türkiye’de yaşayan ilköğretim çağındaki çocukların eğitimi ile ilgili karşılaşılan sorunları okul yöneticisi, öğretmen ve veli görüşlerine bağlı olarak belirlemek amaçlanmıştır. Araştırma sonucuna göre sığınmacı öğrencilerle ilgili yaşanan en önemli sorun yönetici ve öğretmen görüşlerine göre Türkçe bilmemekten kaynaklı iletişim sorunudur. Moosmayer (2015) de Almanya’da mülteciler üzerine yapmış olduğu bir çalışmada aynı sonuca varmıştır. Uzun ve Bütün (2016)’nin Suriyeli okulöncesi dönem çocuklarının okulda yaşadığı sorunlara ilişkin yapmış oldukları çalışma sonucunda da çocukların dil yetersizliğinden kaynaklı iletişim sorunları yaşadıkları belirlenmiştir. Benzer şekilde Ereş (2016) de yapmış olduğu araştırmada Suriyeli öğrencilerin yaşadığı iletişim sorununu ortaya çıkarmıştır ve bu araştırmanın sonuçları ile örtüşmektedir. Dil bilmeme öğrencilerin gündelik ve okul yaşamlarını olumsuz yönde etkileyen önemli bir sorundur. Yohani (2010), savaş sonrası çocukların sahip oldukları umut düzeyine ilişkin yaptığı çalışmada dil bilmemenin umut besleme üzerinde en önemli engel olduğunu belirlemiştir. Dil öğrenmenin çok kısa sürede gerçekleşmeyeceği düşünüldüğünde sorunun çözümü için zamana ihtiyaç olduğu söylenebilir. Kamplarda ya da yoğunluklu olarak Suriyeli sığınmacıların açmış oldukları okullarda okuyan öğrenciler kısa vadede devlet okullarında yaşayan öğrencilerin yaşadığı dil bilmemekten kaynaklı sorunları yaşamamaktadırlar ancak orta ve uzun vadede yükseköğretimde ve iş yaşamında daha büyük bir sorun olma potansiyeline sahiptir.

Öğrencilerin yaşadığı ikinci önemli sorun uyum sorunudur. İster yetişkin ister çocuk olsun kendi ülkesini terk etmek zorunda kalan herkesin yaşadığı sorunların en önemlilerinden birinin uyum sorunu olduğunu ortaya koyan çeşitli araştırmalar mevcuttur (Buz, 2002; Hart, 2009; Yiğit, 2015; Ereş, 2016) ancak bu sorun diğer sorunlardan bağımsız olarak değerlendirilemez. Örneğin dil sorunu yaşayan bir öğrencinin uyum sorunu yaşaması kuvvetle olasıdır ve normal olarak değerlendirilir. Aynı zamanda ikinci bir dil öğrenirken aynı zamanda o dilin ait olduğu kültür ve toplumsal düşünce yapısı da öğrenilmektedir (Brown, 1994; Demir ve Açık, 2011).

Böylece Türkçe öğrenimi ile kültürel uyum sorunları da tamamen ortadan kalkmasa bile azalacaktır. Sığınmacı çocukların Türk kültürüne uyum ve vatandaşlarla entegrasyonu sağlamanın en temel ve etkili aracı devlet okullarıdır. Bu okullarda kültür içinde dil edinimi, iletişim biçimleri, gelenek ve görenekler, değerler ve toplumsal kurallar daha kolay kazanılacak ve uyum da bu ölçüde hızlanacaktır.

Öğretmen ve yönetici görüşlerine sığınmacı öğrencilerin okul içinde ve derslerde sergiledikleri ve sorun olarak nitelendirilebilecek davranışlardan diğerleri içe kapanıklık, saldırganlık ve kendi aralarında gruplaşmadır. Saldırganlık duygusunu kişinin içinde bulunduğu durumlar ve olaylar belirler ve engellenme ile doğru orantılı olarak dışa vurulan bir olgudur (Durmuş ve Gürkan, 2005). Yıldız ve Sümer (2010) yapmış oldukları araştırmada olumlu okul ikliminin de saldırganlığı yordayan bir değişken olduğunu belirlemişlerdir. Göç de saldırganlığı etkileyen önemli olaylardan biridir ve alanyazın incelendiğinde göç etmiş çocukların saldırganlık düzeylerinin etmeyenlere oranla yüksek olduğunu (Erkan ve Erdoğan, 2006) belirleyen ve araştırmanın bu bulgusunu destekleyen çalışmalar mevcuttur.

Veliler ile yapılan görüşmeler sonucunda velilerin yarısından fazlasının çocuklarının okulda herhangi bir sorun yaşamadığını belirtmesi araştırmanın dikkat çeken bulgularından biri olmuştur. Okulda öğretmenler ve okul yöneticileri bu öğrencilerin yaşadığı sorunlardan bahsederken, velilerin bu yönde yanıt vermiş olmaları sığınmacı olarak bir ülkede bulunmanın yarattığı psikolojik durum veya minnettarlık duygusu ile açıklanabilir. Çocukların sorun yaşadığını belirten veliler ise savaşın olumsuz etkilerinden kaynaklı psikolojik sorunlar ve çocukların okulda dışlanmaları üzerine yoğunlaşmışlardır.

Bu araştırma İstanbul ilinde bulunan 4 ilçe ile sınırlıdır. Bundan sonraki araştırmalarda daha geniş veya daha farklı bir çalışma alanında incelemeler yapılabilir. Araştırmaya öğrenciler dahil edilmemiştir. Öğrencilerin yaşadığı sorunları konu edinen ayrıntılı çalışmalar araştırmacılara önerilebilir. Veliler ve öğrenciler ile yapılacak çalışmalarda iletişim sorununa çözüm olarak Arapça tercüman bulundurulması gerekmektedir. Bunun daha önceden planlanması araştırmayı hızlandıracaktır. Her ne kadar Suriyeli sığınmacılar misafir olarak nitelendirilseler de uzun süre Türkiye’de kalacakları aşikardır. Dolayısıyla onların eğitimi ülkemizin önemli sorunlarından biridir. Milli Eğitim Bakanlığı geliştireceği politikalarla bu sorunun çözümüne yönelik adımlar atmalıdır. Araştırma sonuçlarına göre çözüme yönelik olarak aşağıdaki önerilerde bulunulmuştur:

1. Öğrencilerin Türkçe bilmeden tam olarak eğitimden yararlanmaları mümkün değildir. Bu nedenle yapılması gereken en önemli şey Türkçeyi öğrenebilmeleri için ek ders, Türkçe kursu, hazırlık sınıfı gibi uygulamaların hayata geçirilmesidir.
2. Öğrencilerin Türk kültürüne uyumlarını hızlandırabilmek için Milli Eğitim Müdürlükleri ve okulların çeşitli projelerle sivil toplum kuruluşları ve üniversiteler ile işbirliği yaparak ders saatlerinden sonra kültürel ve sportif etkinlikler düzenlenebilir.
3. Çocukların çatışmalara tanıklık etme ve göç sürecinde yaşanan zorlukların yarattığı psikolojik sorunların çözümü için bu çocuklara özel rehberlik ve danışmanlık hizmetleri sunulabilir.
4. Sığınmacı öğrencilerin dışlanmalarını önlemek için, bireylerin ve kültürlerin birbirinden farklı oldukları ama birbirlerinden üstün olmadıkları konusunun öğrencilere kazandırılması yönünde öğretmenler çeşitli etkinlikler yaparak onların farklılıklara değer veren bireyler olarak yetişmeleri sağlanabilir. Bunun planlı ve programlı bir şekilde yürütülmesi için derslerin kazanımları ve ders araç gereçleri Talim ve Terbiye Kurulunun çalışmaları ile bu kazanımları içerecek şekilde değiştirilebilir.

5. Velilerin yaşadığı iletişim sorunlarının çözümüne yönelik olarak okullarda yetişkinlere yönelik Türkçe kursları düzenlenebilir.
6. Velilerin okul ve öğretmenler ile iletişimini artırmanın bir yolu olarak velilerin katılacağı çeşitli sosyal etkinlikler düzenlenebilir.

KAYNAKLAR

- Afad. (2016). *Barınma merkezlerinde son durum*. <https://www.afad.gov.tr/TR/Icerik-Detay1.aspx?ID=16&IcerikID=848>
- Afad. (2013). *Türkiye'deki Suriyeli sığınmacılar, saha araştırması sonuçları*. Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık, Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı: Ankara.
- Buz, S. (2002). Türkiye'deki sığınmacıların üçüncü bir ülkeye gidiş için bekleme sürecinde karşılaştıkları sorunlar, Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Ankara.
- Brown, H. D. (1994). *Principles of language learning and teaching*. New Jersey: Prentice Hall Regents.
- Candappa, M. (2000). Building a new life: The role of the school in supporting refugee children. *Multicultural Teaching*, 19(1), 28–32.
- Culbertson, S & Constant, L. (2015). *Education of Syrian Refugee Children, : Managing the Crisis in Turkey, Lebanon and Jordan*. RAND Corp: California.
- Demir, A. ve Açık, F. (2011). Türkçenin yabancı dil olarak öğretiminde kültürlerarası yaklaşım ve seçilecek metinlerde bulunması gereken özellikler. *Türklük Bilimi Araştırmaları*, 30(30), 51-72.
- Due, C., Riggs, D.W. & Augoustinos, M. (2015). *The educational experiences and wellbeing of young children with migrant or refugee backgrounds*. <http://dx.doi.org/10.13140/RG.2.1.1933.5529>
- Durmuş, E., ve Gürkan, U. (2005). Lise öğrencilerinin şiddet ve saldırganlık eğilimleri. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 3(3), 253-269.
- Eres, F. (2016). Problems of the immigrant students' teachers: are they ready to teach? *International Education Studies*, 9(7), 64-71.
- Erkan, R. ve Erdoğan, M. Y. (2006). Göç ve çocuk suçluluğu. *Aile ve Toplum*, 3(9), 80-90.
- Güneş, G. (2012). *Çocuk hakları açısından Türkiye'deki sığınmacı çocuklar (Çeçen çocuklar örneği)*. Yalova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Yalova.
- Hart, R. (2009). Child refugees, trauma and education: interactionist considerations on social and emotional needs and development. *Educational Psychology in Practice*, 25(4), 351-368.
- Kaştan, Y. (2015). Problems on migration process of children lived in Turkey. *International Journal of Social and Educational Sciences*, 2(4), 216-229.
- Moosmayer, L. K. A. (2015). *The access of refugee children to educational services on a local level. A case study of the community Schwetzingen and its support measures concerning*

the integration of underage refugees into the education German system in the year 2015. Bachelor Thesis European Public Administration (Double Degree). University of Twente Faculty of Behavioural, Management and Social sciences WWU Münster Institut für Politikwissenschaft.

- Oikonomidou, E. (2010). Zooming into the school narratives of refugee students. *Multicultural Perspectives*, 12(2), 74-80.
- Roxas, K. (2011). Tales from the front line: Teachers' responses to Somali Bantu refugee students. *37 Urban Education*, 46(3), 513-548.
- Senemoğlu, N. (2001). Çocuk hakları, çalışan çocuklar ve eğitim sorunları. *Milli Eğitim Dergisi*, 151, 25-35.
- Stevenson, J. & Willott, J. (2007). The aspiration and access to higher education of teenage refugees in the UK. *Compare: A Journal of Comparative and International Education*, (5), 671-687.
- UNESCO. (2011). *The Hidden Crisis: Armed Conflict and Education*. UNESCO.
- Uzun, E. M. ve Bütün, E. (2016). Okul öncesi eğitim kurumlarındaki Suriyeli sığınmacı çocukların karşılaştıkları sorunlar hakkında öğretmen görüşleri. *International Journal of Early Childhood Education Studies*, 1(1), 72-83.
- Vedder, P., & Horenzcyk, G. (2006). Acculturation and the school context. In D. L. Sam, & J. W. Berry (Eds.), *Psychology of acculturation; international perspectives* (419-438). Cambridge: Cambridge University Press.
- Yildirim, A., ve Şimsek, H. (2008). Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri. Ankara: Seckin Yayinlari.
- Yiğit, T. (2015). *Uygulamalar ve sorunlar bağlamında Türkiye'de sığınmacı çocukların eğitimi (Kırşehir ve Nevşehir örneği)*. Ahievran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Kırşehir.
- Yohani, S. (2010). Nurturing hope in refugee children during early years of post-war adjustment. *Children and Youth Services Review*, 32(6), 865-873.